

Kırdaki Afet Gerontolojisi ve Gündelik Hayat

Bengü Kurtege Sefer¹ 

Öz

Bu makalede 06 Şubat 2023 tarihli 11 ili etkileyen Kahramanmaraş depremi sonrası kırdaki yaşlıların afet yönetim stratejisi ve uygulamalarındaki yerini ve öznel afet deneyimlerini yorumlamaya yönelik alternatif kuramsal bir perspektif geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden tematik analiz kullanılarak, depremi ve kırdaki yaşlılık olgusunu kendi sosyal bağlamında değerlendiren bu makalede örnek vakalar, alan yazın, makro politik belgeler, sivil toplum kuruluşları ve ilgili kamu kurumu raporları üzerinden olguya ilişkin yeni bir kuramsal çerçeve önerilmiştir. Gündelik hayattaki etkileşimlere odaklanan iki kuramsal yaklaşım-Harold Garfinkel etnometodolojisi ve Michel de Certeau'nun strateji taktik ayrımı- sentezlenerek kırdaki yaşlı afetzedelerin gündelik etkileşimleri ve dirençlilik düzeyleri yorumlanmaya çalışılmıştır. Afet yönetim stratejisinde yaşlı afetzedeler bağımlı ve kırılgan bireyler olarak temsil edilmekte, ihtiyaçları tektipleştirilmekte ve sunulan hizmetler bu temsile dayanmaktadır. Kamu kurumları yaşlıları kentteki çadırkentlere veya bakımevlerine transfer etmeye çalışmışlar ve temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik destek ve hizmetler öncelikli olarak çadırkent ve konteynerdaki yaşlılara sunulmuştur. Ayrıca muhtarların ayrıştırıcı tutum ve önyargıları nedeniyle kırdaki yaşlılar yardımlara erişememişlerdir. Oysa kırdaki yaşlı afetzedeler hayvanlarını, tarım arazilerini terk etmeyerek ve bakımevlerine yerleşmeye karşı çıkarak, afet planlama stratejisine karşı çıkmışlardır. Kırdaki yaşlı afetzedelerin gündelik etkileşimlerinin, farklı aktörler arası güç ilişkilerinin, mekânsal hafızalarının, kültürel değerlerinin ve değişen toplumsal rollerinin açıklanması karşılaştıkları ayrımcılıkları ve afet dirençlilik düzeylerini göstererek kapsayıcı afet planlaması yapılmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afet planlama • Kırdaki yaşlılık • Gündelik hayat sosyolojisi • Dirençlilik • Kırılganlık

Disaster Gerontology and Daily Life in Rural Areas

Abstract

This article aims to develop an alternative theoretical perspective for interpreting the place and subjective disaster experiences of older rural people regarding disaster management strategies and practices after the Kahramanmaraş earthquake that affected 11 provinces on February 6, 2023. The article evaluates the earthquake and the phenomenon of old age in rural areas in its own social context using thematic analysis as a qualitative research method. The study analyzes case studies, literature, macro political documents, the reports of non-governmental organizations, and relevant public institutions in order to propose a new theoretical framework for the phenomenon. To interpret the daily interactions and resilience levels of older disaster survivors in rural areas, the article synthesizes and uses two theoretical approaches focusing on interactions in daily life: Harold Garfinkel's ethnomethodology and Michel de Certeau's distinction between strategy and tactic. The discrimination older disaster survivors in rural areas face and their disaster resilience

¹ Sorumlu yazar: Bengü Kurtege Sefer (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul Türkiye. E-posta: bkurtege@gmail.com ORCID: 0000-0002-0539- 8375

Atıf: Kurtege Sefer, B. (2024). Kırdaki afet gerontolojisi ve gündelik hayat. *Senectus*, 2(2), 153-182. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.2.0699>

levels will be explained through their daily interactions, the power relations between different actors, their spatial memories, cultural values, and changing social roles. This will enable more comprehensive disaster planning to be made.

Keywords: Disaster planning • Older people in rural areas • Sociology of everyday life • Resilience • Vulnerability

Extended Abstract

This article problematizes the representation of older disaster survivors in the disaster management strategy after the February 6, 2023 Kahramanmaraş earthquake. This strategy has not allowed older people to cope with the problems they've encountered after the disaster. According to official data, after the earthquake in which more than 48,000 people lost their lives, the planning and services considered all older people as vulnerable and ignored the resilience mechanisms and various needs and demands of the older disaster survivors in rural areas. A false representation of disaster survivors was created, and all intervention and recovery activities were based on this representation. This strategy homogenized the experiences of disaster survivors, viewing all of them as dependent human beings (Uyan-Semerci, Durmuş et al., 2023, p. 528), thus rendering the contributions that individuals can make towards increasing social resilience after the disaster invisible.

The disaster management strategy, which standardized the experiences and needs of older disaster victims, ignored the relationship between social stratification and disaster impact levels. However, "vulnerability (i.e., disaster vulnerability) is socially constructed" (Duruel & Avşar Arık, 2023, p. 106). Therefore, the effects of disaster on the older population should be evaluated where social positions such as economic class, age, immigration, marital status, and gender intersect. Poverty, being female, lack of education, social isolation and loneliness in tent cities, and prejudices against older populations affect older people's disaster vulnerability levels in different ways (Duruel & Avşar Arık, 2023, p. 107; Akçakaya & Kim, 2020, p. 4). Disaster management plans define the concept of resilience as opposite of vulnerability. Resilience is defined as the goal of planning and services for reconstructing social order after a disaster. However, the pre-disaster vulnerabilities of older people in rural areas prevent them from accessing the support, and services provided in the post-disaster period. In addition, older people in rural areas can benefit from their cultural values, knowledge, social roles, material and social capital, and gender to implement tactics that will reduce their level of disaster vulnerability in post-disaster reconstruction processes. Therefore, when focusing on the differing experiences and needs of the older population in relation to disaster management and recovery, not all older people are considered equally vulnerable.

Developing a sociological and anthropological approach focused on the processes of social interaction after a disaster will allow one to understand how disaster governance reproduces or transforms social inequalities, as well as the tactics individuals develop to increase their own resilience. This article proposes a new theoretical approach for analyzing the interactions in daily life that are considered unimportant and unquestioned in the processes of disaster management. The tactics older individuals in rural areas use to make sense of the post-disaster world are important for showing how individual-society relations have been transformed after a disaster and for making disaster planning

that is inclusive and well-suited to the structure of older people's resilience. The article will first present a theoretical perspective on interpreting the post-disaster daily life interactions of older disaster survivors, their place in disaster planning based on the pre-disaster social structure, and the resilience tactics they develop by making use of Michel de Certeau's concepts of strategy and tactics and Harold Garfinkel's ethnomethodological approach. The article will then give reference to anthropological studies in the relevant literature, NGO reports, and media news about older disaster victims to explain the power and authority relations that affect the daily interactions of older people living in rural areas after the disaster, their spatial memories, changing roles, perceptions of old age, and the daily resistance tactics they've developed at the intersection of cultural values.

Method

This article uses thematic analysis, a qualitative research design. "Thematic analysis is the general name given to qualitative data analysis methods consisting of the processes of creating patterns (themes) over qualitative data, making sense of these patterns and reporting them" (Hınız and Yavuz, 2023, p.398). This method aims to provide a more comprehensive understanding and explanation of the research topic and to develop a new perspective to explain social reality. This method, in which the researcher critically interprets the data, determines certain codes and themes and reveals new meaning can also be defined as "the process of creating meaning between the data, the researcher and the reader" (Hınız and Yavuz, 2023, p.393). It makes possible to both detect similarities and differences in the data and develop new perspectives on the research topic (Çarıkçı et al., 2024, p.137). Thus, it might be useful to develop a theory that explains the experiences in a specific context. It also aims to provide a detailed explanation of the research topic and develop a new perspective on it.

This article aimed to develop a new theoretical approach to the experiences of older disaster survivors in rural areas by correlating the core category of the phenomenon of old age and disaster in rural areas with disaster planning and the everyday interactions of older disaster survivors. This article evaluates the Kahramanmaraş earthquake and the phenomenon of old age in rural areas in its own social context and proposes a new theoretical perspective on interpreting their daily experiences after the earthquake. Studies in literature, the reports of civil society organizations, and public institutions, and political documents on the disaster management are used to select categories and themes on topic. The article identified important themes such as the daily interactions of older disaster survivors in rural areas, the power relations between different actors, spatial memory, cultural values, and changing social roles. These themes are used to develop an alternative theoretical approach for explaining the local meanings of the disaster phenomenon for older people in rural areas.

Findings

Earthquake Resilience and Everyday Life

This article has attempted to interpret the daily interactions and resilience levels of older disaster survivors in rural areas by synthesizing two theoretical approaches that focus on how individuals act in daily life: Harold Garfinkel's ethnomethodology and Michel de Certeau's strategy-tactic distinction. In accordance with Garfinkel's agency approach the disaster management strategy assumes that everyone in society has a common stock of knowledge and background about older people and that all actors responsible for disaster management use the same representation, one that views older people as vulnerable and dependent. A common perception of older people's post-disaster vulnerability was created through the typification of older disaster victims, and this typification is used to provide services and to initiate communications and interactions. However, de Certeau stated that this planning strategy and daily interactions are not independent of social stratification and power relations in society. Therefore, the fact that older disaster victims in rural areas have been excluded from planning, intervention, and recovery processes is not a coincidence. However, de Certeau also stated that older disaster survivors in rural areas are able to increase their level of resilience by developing certain tactics against the disaster management strategy. During a disaster, individuals reevaluate their stock of knowledge, regulate their interactions, and develop new tactics to cope with existing problems after an earthquake.

The Tactics Older People in Rural Areas Use in Daily Life for Fighting Disaster

Social Structure, Power Relations, and Daily Interactions in the Disaster Management Process in Rural Areas

When looking at the daily interactions of civil society organizations, public institutions, and the *muhtars* [village headmen] who took part in the relief efforts after the Kahramanmaraş earthquake with older people in rural areas, older refugees and disaster survivors living in rural areas were seen to encounter more discrimination about accessing food and health services. While services facilitated the access of older people living in tent cities to shelters, toilets, water, food, medicine, and medical devices, these services ignored the unique demands and needs of older people living in rural areas and older refugees. The effects of the disaster on older refugees and older people living in rural areas increased their vulnerability levels, which resulted in the reproduction of pre-disaster social stratification and inequalities. The background prejudices and perceptions that guided the interactions with these marginalized older groups negatively affected their access to aid and services in rural areas.

Spatial Memories and Resilience of Older Disaster Victims in Rural Areas

Contextual assessments enable us to understand how individuals construct their own disaster survivor identities through the memories they create in their daily lives regarding before, during, and after the disaster. These older individuals might nurture hope in their daily lives for reconstructing the space and their routines through their memories on the disaster. After the Kahramanmaraş earthquake of February 6, 2023, older people in rural areas resisted the government's disaster management plan by insisting on living amidst the destruction; by not abandoning their villages, animals, and fields; and by creating a local alternative memory related to the space through the details of their daily lives in the post-disaster space. The older people who refused to leave their villages and move to tent cities did not abandon their animals or agricultural fields. They also did not accept being moved to nursing homes in different provinces. They demonstrated individual resilience against the effects of the earthquake through the spatial memory they had established amidst the destruction.

Older Disaster Survivors in Rural Areas, Cultural Values, New Roles, and Resilience

Conducting new studies that examine the new active roles of older individuals regarding the post-earthquake processes in rural areas is essential in the context of Turkey. These studies will demonstrate how older people in rural areas, who are objectified in the disaster management plan, actively participate in the processes of disaster management. Studies should investigate how the elderly in rural areas guide the community based on their past knowledge, their experiences in search and rescue operations, how they join to the distribution of aid, and which new roles older individuals have undertaken in recovery processes (e.g., childcare, dispute settlement). These studies will reveal the daily interactions of older disaster victims in rural areas as active subjects who are able to reduce the negative effects of a disaster on rural community. For example, the interview conducted with the Kahramanmaraş Pazarcık ASHB District Directorate shows that many older people lived alone in rural areas and that these older disaster survivors did not want to be sent to a nursing home (65+ Older People Rights Association, 2023a). The argument has been made that elderly care should be undertaken by families due to traditional values in rural districts. Another case expressed the desire for older individuals to be placed in nursing homes to reduce the number of people in households that increased due to migration from urban to rural areas after the disaster in Şhitkamil, Gaziantep (65+ Older People Rights Association, 2023b). Therefore, the disaster experiences of older individuals should be contextualized, and disaster planning should consider how the social status, cultural values, and internal migration pattern of older individuals in rural areas affect these experiences.

Conclusion and Discussion

In Turkey, the disaster planning strategy represents all older disaster survivors as dependent and vulnerable. The services that are provided are based on this typology and ignore older people's disaster experiences, needs, and demands, which vary based on their social status, living space, and social and economic capital. Based on this typology, the services provided after the Kahramanmaraş earthquake have aimed to increase the resilience of older people in tent cities and container homes in city centers by meeting basic needs such as evacuation, shelter, health, and food and providing them with psychological support. The limited services provided in tent cities (e.g., toilets, bathrooms, food, medicine, psychological support) were also not provided in an age-friendly manner. In addition, the disaster management plans did not include the unique needs and demands of older disaster survivors in rural areas and ignored their resilience levels, which differ from the resilience levels of older people in the city. Thus, the pre-disaster socioeconomic structure, power, and authority relations in society have affected older people's levels of vulnerability and resilience in post-disaster reconstruction processes in society.

Garfinkel's ethnomethodological approach to how individuals construct society in their daily interactions with reference to the concepts of contextuality and agency and Michel de Certeau's sociological approach to everyday life regarding the potential of individuals to transform strategy through their daily tactics allows one to make sense of the complexity of the experiences of disaster survivors and to make inclusive disaster planning. Thus, disaster planning should consider the active roles played by older people in rural areas in post-disaster intervention, recovery, and reconstruction processes; the discrimination they encounter in their daily interactions; and the tactics they develop. If the planning is not designed in accordance with the resilience levels of older people in the context of disaster, social inequalities will be reproduced, and intervention plans that represent older people as vulnerable human beings will fail.

Kırda Afet Gerontolojisi ve Gündelik Hayat

Afetlerin nasıl ve kim tarafından tanımlandığı, nasıl bir stratejiyle yönetildiğini belirler. Afetlerle ilgili hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçlerine ilişkin politik belgelerdeki ontolojik ve epistemolojik varsayımların sorgulanması hak temelli, kapsayıcı ve eşitlikçi afet yönetiminin ön koşuludur. Afet planlama adı altında bireylerin afet deneyimlerine ilişkin temsil oluşturulmakta ve sunulan hizmetler ve uygulamalar bu temsili bilgiye referansla meşrulaştırılmaktadır. Bireylerin gündelik hayatları ve afet deneyimlerine ilişkin doğru kabul edilen temsil, onların sorun ve ihtiyaçlarını tanımlamaktadır. Afet yönetim stratejisinin paydaşları olan uluslararası organizasyonların, ulus devletlerin, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının ve sivil toplum kuruluşlarının afet sonrası için müdahale ve iyileştirme süreçlerine ilişkin planlamaları afetzedelerin kırılğan temsiline dayanmaktadır.

Gaillard, afet yazınında benzer bir perspektif olan Batı odaklı etnosentrik bakış açısını eleştirmektedir. 18. yy’da bilimi ve teknolojiyi elinde bulunduran sömürgeci toplumlar ürettikleri afet risk yönetimi programlarını, tehlike altında olan ve afet yönetimini bilmeyen geri kalmış ülkelere ihraç etmişlerdir (2022, s. 11). Bu hegemonik batılı söylem farklı coğrafyalarda, toplumların afetleri yönetme biçimlerini görmezden geldiği için etnosentriktir (Gaillard, 2022, s. 13). Gaillard’a göre afetzedelerin kullanılan söylemde nasıl temsil edildiği üzerine düşünmek önemlidir. Afetleri pozitivist bir paradigma ile doğa kaynaklı bir olay olarak değil, toplumsal inşacı kırılğanlık paradigmasını (constructivist vulnerability paradigm) kullanarak tanımlayan Avrupa devletleri, Afrika ve Asya’daki afetzedelerin deneyimleriyle ilgili tipoloji yaratmış ve hepsini geri kalmış, kırılğan, afet yönetimini bilmeyen toplumlar olarak betimlemiştir (2022, s. 6). Farklı toplumların bağlamsal afet kırılğanlık ve dirençliliklerine ilişkin “asimetrik bilgi eksikliğine” sahip Avrupalı toplumlar tarafından üretilmiş bu temsil, Batılı toplumların iktidarını sürdürmek için afet yönetimiyle ilgili uydurduğu bir “fantezi”dir (Gaillard, 2022, s. 16, 14).

Bu makalede 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi sonrasında afet yönetim süreçlerinde yaşlıların afet sonrası karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilmesinin ve bunlardan kurtulmasının mümkün olmadığı varsayımından hareketle yaratılan afetzede temsili sorunlaştırılmaktadır. Resmi verilere göre 48 binden fazla bireyin hayatını kaybettiği deprem sonrasında tüm yaşlıları kırılğan kabul eden, kırdaki yaşlı afetzedelerin dirençlilik mekanizmalarını ve farklı ihtiyaç ve taleplerini görmezden gelen planlama ve hizmetler bu temsile dayanmaktadır.

Afet sonrası müdahale ve iyileştirme süreçlerinde hükümetin ve sivil toplum kuruluşlarının yaşlılarla etkileşimlerini şekillendiren afetzede temsili sorunlaştırmadan önce, Türkiye’de afet yönetim anlayışının tarihsel süreçte nasıl değiştiğini açıklamak faydalı olacaktır. 11 Aralık 1987’de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından

1990'ların "Uluslararası Doğal Afetleri Azaltma On Yılı (International Decade for Natural Disaster Reduction)" ilan edilmesinden sonra afet risklerini anlamak, önlemek ve yönetmek önem kazanmaya başlamıştır. Küresel ölçekte 1990'lı yıllardan itibaren devlet odaklı ve afet sonrası süreçlerle ilgili "geleneksel afet yönetim sisteminden," çok paydaşlı ve afet döngüsüne ve risk yönetimine (afet risk azaltımına, afet hazırlığına ve sonrasına) odaklanan "afet risk yönetimi sistemine" geçilmiştir (Özmen ve Özden, 2013, s. 2). Çok paydaşlı olmayan geleneksel yaklaşımda afet yönetimi bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmemiştir. Afet sonrası müdahale ve yardım süreçleri öncelenmiştir. Günümüzde egemen afet yönetim anlayışına ise hedef "toplumu afetlere karşı dirençli kılmaktır" (Özmen ve Özden, 2013, s. 9). Bu anlayışa uygun olarak afet riskiyle mücadele için temel nedenler ve dirençsizlikler -bina stoğu, yapılar, afet bilinci ve farkındalığı- konularında kurumsal yapının geliştirilmesi ve afet öncesi ve sonrası dirençsizlikleri azaltmaya yönelik çok paydaşlı pro-aktif çalışmalar yürütülmesi tavsiye edilmektedir.

1999 Marmara depremi Türkiye'de afetlerle ilgili yönetim stratejisinin yeniden gözden geçirilmesine yol açmıştır. Yapı stoklarının depreme dayanıklılığı, afet farkındalığının geliştirilmesi gibi afet öncesi hazırlık ve afet sonrası müdahale ve iyileştirmenin nasıl olması gerektiği konularında hem sivil toplum hem politika yapıcılar aktif çalışmalar yürütmeye başlamışlardır. Marmara depremi "devletin afete müdahalede konusundaki "yetersizliğini" ve doğal bir afetin sosyal bir afete dönüşümünü de göstermiştir" (Alkın, 2021, s. 322). Bu depremle birlikte devletin "her şeye muktedir" ve "baba" imajı sarsılmıştır (Özkan ve Uzun, 2024, s. 275). Deprem sonrası devletin afet bölgesine geç ulaşması, temel ihtiyaç malzemelerinin yetersizliği vs. halk nezdinde devletin afete hazırlıksızlığını göstermiştir. Aynı depremde sivil inisiyatiflerin müdahaleleri ve seferberlikleri afet yönetimi konusuna sivil toplum kuruluşlarının dahil edilmeleri gerektiğini göstermiştir.

2009 yılında kurulan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) afet yönetimini "afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla, afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler ve yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla, imkân ve kaynaklarının belirlenen stratejik hedefler ve öncelikler doğrultusunda kullanılmasını gerektiren, çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü, dinamik ve karmaşık bir yönetim süreci" olarak tanımlamaktadır (AFAD, 2024). Afet yönetiminde sivil toplum kuruluşları, afet etkilerinin azaltılmasına ilişkin müdahale ve iyileştirme aşamalarında dezavantajlı gruplara yönelik yürüttükleri faaliyetleriyle ön plana çıkmaktadırlar. 3 Ocak 2014'te yürürlüğe giren Türkiye Afet Müdahale Planı'nda (TAMP), sivil toplum kuruluşları afete hazırlık ve afet sonrası müdahale ve iyileştirme çalışmalarında aktif rol alması gereken en önemli paydaşlar arasındadır. Plan kapsamında 2020 yılında AFAD akreditasyon sistemi kurulmuştur.

Bu sistemle “afetlerde ve acil durumlarda, faaliyetler yapmayı hedefleyen kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, STK’lar ve AFAD gönüllüleri gibi paydaşlar arasında standartların tespit edilmesi, eş güdüm sağlanması ve afet yönetimi performansının artırılması hedeflenmiştir” (Özkan ve Uzun, 2024, s. 284). Böylelikle afet yönetimine dahil farklı aktörler arası koordinasyon ve iletişim eksikliğinin giderilmesi hedeflenmektedir.

İlgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, gönüllü gruplar arama kurtarma, ilk yardım, iyileştirme ve yeniden inşa dönemlerinde bütünsel afet yönetiminin parçasıdırlar ve afet döngüsünün tümüne bu aktörler katkı sunmalıdır. Afet sonrası müdahale aşaması, afetten sonraki ilk dönemdeki arama kurtarma, ilk yardım, tahliye ve kuruluşlar arası koordinasyonu sağlama yoluyla afetlerin etkisini yönetmeyi gerektirir (Alkın, 2021, s. 316). Yiyecek, giyecek, yakacak, ilaç, geçici barınma yeri gibi temel ihtiyaçlar bu aşamada tespit edilerek karşılanmaya çalışılır. Afet sonrası iyileştirme sürecinde ise toplumun dirençli kılınması “geçici barınma yerlerinin temini, zarar gören alt yapının onarımı, afet bölgesinin temizlenmesi, travma sonrası süreçte afetzedelerin psikososyal esenliğinin (well-being) yeniden tesisi” gibi hizmetler sunulur (Alkın, 2021, s. 318). Bu aşamada coğrafi özellikler, afetin farklı gruplar üzerindeki etkilerini gözeten planlama, yardım ve uygulamalar için paydaşlar arası uyum ve koordinasyon gerekir (Alkın, 2021, s. 320).

Devletin afet yönetimini doğrudan etkileyen sivil toplum kuruluşları bu süreçte ihtiyaçları hükümete ileterek ve proaktif rol alarak “halk ve hükümet arası bir köprü oluştururlar” (Özkan ve Uzun, 2024, s. 269). Örneğin, 30 Ekim 2020 Seferihisar merkezli İzmir depremi sonrası müdahale ve iyileştirme aşamalarında sivil toplum kuruluşları aktif rol almıştır. Sivil toplum kuruluşları afet yönetiminde dezavantajlı gruplara erişimleri daha fazla olduğu için bu grupların taleplerini tespit etme avantajına sahiptirler. Afet farkındalığı olan uzmanlardan oluşan platform üyeleri afet bölgesine yardım malzemelerinin ulaşması, dağıtımı, arama-kurtarma ve afetzedelere psikolojik destek sunma gibi pek çok konuda çalışmışlardır (Alkın, 2021, s. 324-326). 06 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi sonrası Balıkesir’den deprem bölgesine giden on dokuz sivil toplum kuruluşunun afet yönetimindeki rollerini nasıl gördüklerini değerlendiren çalışmada, kuruluşlar işlevlerini “alyuvar” olarak tanımlamışlardır. “Alyuvarlar kanayan bölgede toplanıp destek oluyor ya mesela. Kabuk toplayıp iyileşmesini sağlıyor yaranın” (Özkan ve Uzun, 2024, s. 288). Aynı deprem sonrası sunulan psikososyal destek görevlilerinin deneyimlerini değerlendiren çalışmada, gönüllü dernek ve STK’ların engelli, yaşlı, çocuk ve kadınların ihtiyaçlarını tespit ettikleri ve destek hizmetleri sundukları ifade edilmiştir (Arslan Koç ve ark., 2024, s. 118). Uzmanlar tarafından sunulan psikososyal müdahale hizmetleriyle, afet sonrası yaşlılarda ortaya çıkan stres ve travmanın azaltılması ve davranış bozukluklarının önlenmesi hedeflenmiştir.

Bu örnekler arama-kurtarma, ilk yardım, tahliye faaliyetlerinde, ihtiyaçların belirlenmesinde ve dezavantajlı gruplara yönelik hizmetlerin sunulmasında ve kaynakların dağıtımında sivil toplum kuruluşlarının üstlendiği pro-aktif rolü göstermektedir. Ancak burada sorunlaştırılması gereken nokta dezavantajlı gruplara mensup afetzedelerin hepsinin afet sonrası kırılğanlığının arttığı varsayımından yola çıkılarak, afetzedelerle ilgili yanlış temsil yaratılması ve tüm müdahale ve iyileştirme faaliyetlerinin bu temsile dayandırılmasıdır. Afetzedeliğin toplumsal tabakalaşmaya ilişkisini ve afetzedeler arası karmaşık ve çok boyutlu deneyimleri indirgeyen, “bireyleri yardıma muhtaç” bağımlı kişiler olarak gören bu temsilde, afetzedelerin deneyimleri homojenleştirilmekte ve hepsi bağımlı ve kırılğan görülmektedir (Uyan-Semerci, Durmuş ve ark., 2023, s. 528). Bu yaklaşımla hizmetler sunulduğunda, bireylerin afetle mücadele süreçlerinde toplumsal dirençliliği arttırmaya yönelik sunabilecekleri katkılar görünmez kılınmaktadır.

Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi sonrası psikososyal destek sunan görevlilerinin deneyimlerini değerlendiren bir çalışmada, özellikle gönüllü dernek ve sivil toplum kuruluşlarının engelli, yaşlı, çocuk ve kadınların ihtiyaçlarını tespit etme çalışmaları yürüttükleri ve destekleme hizmetleri sundukları bulunmuştur (Arslan Koç ve ark., 2024, s. 118). Ancak katılımcılar “desteklerin ihtiyaca yönelik olmadığını, tekdüzeliğin söz konusu olduğunu ve temel ihtiyaçların giderilmesine yönelik bir destek mekanizmasının yaratıldığını” ifade etmişlerdir (Arslan Koç ve ark., 2024, s. 120). Yaşlılardan çok özellikle çocuklara yönelik olan bu destekler çadırkentlerdeki afetzedelere odaklanmış, “lüks” ve “yetersiz” kalmıştır çünkü uzman yetersizliği ve koordinasyon eksikliği nedeniyle dezavantajlı grupların ihtiyaç ve talepleri kapsamlı şekilde haritalandırılmamıştır (Arslan Koç ve ark., 2024, s. 120-123). Yaşlılara yönelik hizmetlere baktığımızda da kırılğan yaşlı tipolojisinden yola çıkarak yaşlıların ihtiyaçlarının tektipleştirildiğini ve sadece kent merkezindekilerin temel ihtiyaçların karşılanmaya çalışıldığını görüyoruz. Hatay’da 60-84 yaş arası 25 yaşlı afetzede ile görüşen araştırmacılar çadır ve konteyner kentlerde banyo ve tuvalet kullanımının yaşlıların kullanımına uygun olmadığını, yeterince ısınamadıklarını, gıdaya erişimde güçlük çektiklerini ve kronik hastalığı olanların sağlık hizmetlerine erişme ve ilaçlarını bulma konusunda güçlük çektiklerini tespit etmişlerdir (Duruel ve Avşar Arık, 2023, s. 110).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) Kahramanmaraş depreminden kısa süre sonra yayımladığı raporda da yaşlı afetzedelerin kırılğan ve homojen bir grup olarak betimlendiğini görüyoruz. Bu betimlemeden yola çıkarak afetle mücadele kapsamında özellikle çadırkent ve konteynerlerde yaşayan yaşlılara psikososyal destek sağlanması ve gıdaya ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştırılması planlanmıştır (SBB, 2023, s. 111) Yaşlıların barınma ihtiyaçlarını karşılamak için Adıyaman, Hatay, Malatya, Gaziantep ve Kahramanmaraş’ta 533 yaşlı

33 ilde 70 kuruluşa yerleştirilmiş, çadırda yaşayan bakıma muhtaç 214 yaşlı farklı illerde ilgili kuruluşlara yerleştirilmiştir (SBB, 2023, s.109-110). Depremden etkilenen yaşlıların ihtiyaçları ya sivil toplum kuruluşlarına ya da ASHB Engelli ve Yaşlı Vatandaşlar için Deprem Destek Hattı'na iletilmiştir. 2023 yılı Mart ayı başına kadar 3.168 gıda, tahliye, kurum bakımına alma, tekerlekli sandalye, işitme cihazı vb. talebi karşılanmıştır (SBB, 2023, s.109). Afet sonrası müdahale ve iyileştirme süreçlerinde devlet yaşlıların kendi aralarında farklılaşan ihtiyaç ve taleplerini görmezden gelmiş ve sunulan sınırlı hizmetlerle çadırkentteki yaşlıların bir kısmının temel ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenmiştir.

Makro politik belgelerde yaşlılara yönelik afet yönetim planlamasının nasıl olması gerektiğine dair kısımlar bulunmaktadır. Kahramanmaraş depremi ile ilgili yayımlanan raporda afet anında yaşlıların yer tespiti ve tahliyesi için bir sistem oluşturulması, yaşlıların afet bilincinin artırılmasına yönelik eğitimler verilmesi ve psikolojik destek kapasitesi artırılması afet öncesi hazırlık ve risk azaltmaya yönelik politik öneriler olarak sunulmuştur (SBB, 2023, s. 115). Raporda afet sonrası için yaşlılara özgü politik hedeflerde ifade edilmiştir. Örneğin, yaşlılara afet sonrası tıbbi yardım ve sağlık hizmetleri sunumu ve tahliye ve barınma yerlerinin tahsisi için “gönüllüğe” dayalı pilot projeler uygulanması, yaşlılara özgü afet yönetim planlamalarının incelenmesi ve uluslararası işbirliklerinin gelişmesi, yerel yönetimlerin “afet alanında yaşlı dayanıklılığı, korunması ve yaşamlarının kolaylaştırılması kapsamında” projeler geliştirmeleri ve yaşlıların bakıcıları ile en yakın barınma yerlerine yerleştirilmesi için planlar oluşturulması hedeflenmiştir (SBB, 2023, s. 116-117). 2023-2025 yıllarının kapsayan Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından hazırlanan Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planı'nın Afet ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar başlığı altında afet konusunda yaşlıların bilgilendirilmesi, farkındalıklarının artırılması konusunda sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı işbirliğiyle kılavuzların hazırlanması ve tahliye tatbikat çalışmaları yapılması planlanmaktadır (ASHB, 2023, s. 52) Yaş dostu politik uygulamalar kapsamında bakıma muhtaç yaşlı bireyler için geçici bakım merkezlerinin kurulması ve kronik hastalığı olan ve cihaza bağlı yaşlıların tahliyesi için planlamalar yapılması hedeflenmektedir (ASHB, 2023, s. 55).

Deprem öncesi ve sonrasına yönelik afet yönetim planlamasıyla yaşlıların kırılganlığını azaltmaya yönelik bakım, tahliye ve sağlık odaklı yerel ve uluslararası iş birliklerinin artırılması ve projelerin geliştirilmesi önerilmektedir. Ancak planlamalardaki politik hedeflerde yine yaşlılık deneyimlerinin tektipleştirildiğini ve yaşlıların afet öncesi ve sonrası edilgen, bakıma muhtaç ve bağımlı yardım alıcıları olarak temsil edildiğini görüyoruz. Yaşlılar bu planlama ve projelerin tasarımı söz hakkına sahip değildirler ve afet öncesi ve sonrasında yaşlıların farklılaşan dirençlilik ve kırılganlık düzeyleri göz ardı edilmektedir. Önleme, müdahale ve iyileştirme

süreçlerindeki planlamalarda yaşlıların hareket kısıtlılığı, toplumsal cinsiyeti, ekonomik durumu, sosyal ilişkileri, medeni durumu ve demans hastalığına bağılı bilişsel yetersizlikleri açısından farklılaşan ihtiyaçlarını gözeterek kapsayıcı ve hak temelli bir yaklaşım benimsenmemektedir. Yaşlıların afet öncesi ve sonrası toplumun yeniden inşa sürecine sağlayacağı destek potansiyeli göz ardı edilmektedir.

Yaşlıların afet deneyimleri ile ilgili mevcut çalışmalarda da yaşlıların deprem sonrası kırılabilirliklerinin arttığı vurgulanmaktadır. Yaşlıların deprem sonrası deneyimlerini yorumlayan bu çalışmalarda, yaşlılar güçlendirilmesi gereken kırılabilir bir grup olarak betimlenmekte ve bu temsile dayanarak yaşlılara özgü psikososyal direnç artırma programları uygulanması gerektiği belirtilmektedir. Yaşlılar, afet sonrası ekonomik, psikolojik ve sosyal yönden daha kırılabilir hale gelmektedirler. Deprem sonrası bakıma muhtaç, yakınına kaybetmiş, kronik sağlık sorunları olan, Alzheimer hastası yaşlılar arasında korku, depresyon, “geciken keder, hiçbir şey olmamış gibi davranmak” veya kendine zarar verme gibi patolojik tepkilerin yaygın olduğu düşünülmektedir (Tufan ve ark., 2022, s. 16). Normal rutin koşulların ortadan kalkması sonucu, yaşlı bireylerin psiko-sosyal kırılabilirlikleri artmaktadır. Özellikle demans hastalarında hafıza kayıpları ortaya çıkmakta ve bilişsel yetkinlikleri azalmaktadır (Durak, 2023, s. 5-6). Ayrıca afet sonrası geçici barınma koşulları, çadırlardaki sıcaklık, gürültü, yaşlıların fiziksel kapasitelerine uygun rampa ve korkuluk eksikliği fiziksel ve ruhsal kırılabilirliği arttırmaktadır. Depremle birlikte yaşlıların yaşadıkları maddi kayıplara bağılı olarak yaşlı yoksulluğu da artmaktadır. Mülklerini, gelir kaynaklarını kaybetmiş ve yaş ayrımcılığı nedeniyle piyasada iş bulma ihtimali düşük olan yaşlıların ekonomik kırılabilirlikleri de artmaktadır (Duruel ve Avşar Arık, 2023b, s. 340-341). Deprem sonrasında sosyal ilişkilerin ve mal varlığının kaybı da yaşlılar arasında umutsuzluk ve duygusal stres düzeyini arttırmaktadır. İran depremi sonrasında da deprem öncesi dezavantajlı konumda olan yaşlı afetzedelerin ikinci kez mağdur edildikleri ve deprem sonrası psikososyal kırılabilirliklerinin arttığı bulunmuştur. Hem yaşlı bireylerin bakım ve geçinme için diğer aile üyelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına olan bağımlılığı artmış, hem de belirsizlik ortamında yaşlılar üzüntü, güvensizlik ve endişe duygularını daha şiddetli yaşadıklarını belirtmişlerdir (Khankeh ve ark., 2020, s. 11).

Yaşlı afetzedelerin deneyim ve ihtiyaçlarını tektipleştiren afet yönetim stratejisinde, toplumsal tabakalaşma ile afetten etkilenme düzeyleri arasındaki ilişki göz ardı edilmektedir. Fakat “afet kırılabilirliği veya diğer bir deyişle zarar görülebilirliği sosyal olarak inşa edilir” (Duruel ve Avşar Arık, 2023, s. 106). Dolayısıyla afetin yaşlılar üzerindeki etkileri ekonomik sınıf, yaş, göçmenlik, medeni durum ve toplumsal cinsiyet gibi toplumsal konumların kesişimde değerlendirilmelidir. Yoksulluk, kadınlık, eğitimsizlik, çadır kentlerde sosyal izolasyon ve yalnızlık, yaşlılara yönelik ön yargılar yaşlıların afet kırılabilirlik düzeylerini farklı şekillerde etkilemektedir (Akçakaya ve Kim, 2020, s. 4; Duruel ve Avşar Arık, 2023, s. 107). Dirençlilik kavramı afet yönetim

planlarında kırılganlığın zıttı olarak tanımlanır ve afet sonrası toplumsal düzenin yeniden inşası için yapılan planlama ve uygulamaların hedefidir. Oysa kırdaki yaşlıların afet öncesi kırılganlıkları, afet sonrası dönemde yapılan planlamadan dışlanmalarına ve sunulan destek ve hizmetlere erişememelerine yol açmaktadır. Ayrıca kırdaki yaşlılar afet sonrası yeniden inşa sürecinde kültürel değerleri, bilgi birikimleri, üstlendikleri toplumsal roller, ekonomik ve sosyal sermayeleri, toplumsal cinsiyetleri vs. aracılığıyla toplumsal olarak afet kırılganlık düzeylerini düşürecek taktikler uygulayabilirler. Dolayısıyla yaşlıların afet riski bağlamında farklılaşan deneyim ve ihtiyaçlarına odaklandığımızda, tüm yaşlıların aynı düzeyde kırılgan olmadıklarını görmekteyiz.

Yaş afet durumunda tek başına belirleyici değildir ve yaşlıların afet sonrası iyileşme sürecinde daha az kırılgan olduğunu gösteren çok az sayıda güncel çalışma vardır. Amasya’da kent merkezinde yaşlılar, sahip oldukları sosyal sermaye ve ağlardan sağladıkları toplumsal destek sonucu afetin psikolojik ve sosyal etkilerini daha iyi yönetebilmişlerdir (Akçakaya ve Him, 2020, s. 13). Ayrıca yaşlılar geçmişteki afet tecrübelerine dayanarak etkileşimlerini yönetebilmekte, afete dirençlilik gösterebilmekte ve savunma mekanizmaları geliştirebilmektedir (Şevik, 2023, s. 53). Yaşlılar gençlere kıyasla afet sonrası stres ve endişeyi daha iyi yönetebilmekte ve böylelikle afetlerin psikolojik etkilerine direnç gösterebilmektedirler. 2023 yılındaki deprem sonrası Hatay’da konutlarını ve mal varlıklarını kaybeden yaşlı afetzedeler için dini inançlar da psikolojik dirençliliklerine olumlu katkı sağlamıştır. “Katılımcılar depremi ve kayıpları “Allah’tan gelen bir şey” olarak anlamlandırıp, deprem anında dua etmenin, şehadet getirmenin kendilerini rahatlattıklarını ifade etmişlerdir” (Duruel ve Avşar Arık, 2023, s. 116-117). Yaşlıların bilgi birikimi, sosyal sermayesi ve kültürel değerleri afete dirençliliklerini farklı şekillerde etkilemektedir. Yaşlıların afet tecrübelerini artan kırılganlık üzerinden değerlendiren çalışmalar ve afet yönetimi anlayışı, yaşlıların afet sonrası travmatik durumlarla baş etmek için geliştirdikleri taktikleri, deprem sonrası yaşadıkları kayıpları nasıl anlamlandırdıklarını, dirençlilik ve dayanıklılıklarını göz ardı etmektedir. Oysa bu anlamlandırmalar iyileştirme sürecinin parçasıdır.

Afetler sonrasında toplumsal yapıda meydana gelen değişimler toplumdaki iktidar ve tahakküm ilişkilerinden bağımsız değildir. Afet öncesi toplumda sosyoekonomik yapılanma ve koşullar, bireylerin süreçten nasıl etkilendiklerini ve sonrasındaki toplumsal inşa sürecinde dirençliliklerini arttırmak için sahip oldukları avantajları ve dezavantajları belirler. Afet yönetimiyle engelli, yaşlı, çocuk gibi dezavantajlı grupların depremle artan kırılganlıklarının azaltılması ve dirençliliklerinin artırılması hedeflenir. Ancak yardımların belirlenmesi ve dağıtımı süreçleri kapsayıcılık ve eşitlik ilkesine uygun yürütülmeyebilir. Bu süreçte devlet ve farklı aktörler arası yaşanan çatışma ilişkileri sonucu toplumsal değişim ortaya çıkabilir (Gökalp Yılmaz, 2021, s. 197). Dolayısıyla afet sonrası toplumsal etkileşim süreçlerine odaklanacak bir sosyolojik ve antropolojik bir yaklaşım geliştirilmesi afetlerin ve afet yönetişiminin toplumsal

eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini, dönüştürdüğünü ve bireylerin kendi dirençliliklerinin arttırmaya yönelik geliştirdikleri taktikleri anlamlandırmamızı sağlayacaktır. Bu makale afet sonrası toplumsal inşa sürecinde önemsiz görülen ve sorgulanmayan gündelik hayattaki etkileşimlerin analizine yönelik yeni bir kuramsal yaklaşım önermektedir. Kırsaldaki yaşlı bireylerin afet sonrası dünyayı anlamlandırmak için kullandıkları yöntemler, afet sonrası birey toplum ilişkilerinin nasıl dönüştüğünü göstermek ve kapsayıcı ve yaşlıların direnç yapısına uygun afet planlaması yapmak için önemlidir. Makale kapsamında öncelikle Michel de Certeau'nun strateji ve taktik kavramlarından ve Harold Garfinkel'in etnometodolojik yaklaşımından faydalanarak yaşlı afetzedelerin afet sonrası gündelik hayat etkileşimlerini, afet öncesi toplumsal yapıya bağlı olarak afet planlamasındaki yerlerini ve afet sonrası geliştirdikleri dirençlilik taktiklerini yorumlamaya yönelik kuramsal bir perspektif sunulacaktır. Ardından ilgili literatürdeki antropolojik çalışmalara, STK raporlarına ve medyada yaşlı afetzedelerle ilgili haberlere referansla kırdaki yaşlıların afet sonrası gündelik hayatlarındaki etkileşimlerini etkileyen güç ve iktidar ilişkileri, mekânsal hafızaları, değişen toplumsal roller, yaşlılık algısı ve kültürel değerler kesişimde geliştirdikleri gündelik direniş taktikleri açıklanacak ve yeni araştırmalar için öneriler sunulacaktır.

Yöntem

Bu makalede nitel araştırma desenlerinden biri olan tematik analiz kullanılmaktadır. “Tematik analiz nitel veri üzerinden örüntüler (temalar) oluşturma, bu örüntüleri anlamlandırma ve raporlama süreçlerinden oluşan nitel veri analiz yöntemlerine verilen genel isimdir” (Hınız ve Yavuz, 2023, s. 398). Bu yöntem, sosyal gerçekliği açıklamak için araştırma konusuyla ilgili daha kapsamlı açıklama sunmayı ve yeni bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlar. Araştırmacının verileri eleştirel bir şekilde yorumlayarak belirli kodlar ve temalar belirlediği ve yeni anlam örüntüleri ortaya çıkardığı bu yöntem, “veri, araştırmacı ve okuyucu arasında bir anlam oluşturma süreci” olarak da tanımlanabilir (Hınız ve Yavuz, 2023, s. 393). Araştırma sorusuyla ilgili teorik yaklaşımlardan yola çıkarak belirlenen özgün temalar hem verideki benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesini hem de araştırma konusuyla ilgili yeni perspektiflerin geliştirilmesini mümkün kılar (Çarıkçı ve ark., 2024, s. 137).

Bu nitel paradigma, toplumsal bir olguyla ilgili bireylerin etkileşimleri sonucu ortaya çıkan anlamları açıklamak ve yeni kuramsal perspektifler geliştirmek için önemlidir. Alan yazını, örnek vaka ve belgelerin karşılaştırmalı analizi üzerinden belirlenen kategorilerin birbiriyle ilişkilendirilmesi sonucu bireylerin toplumsal deneyim ve davranışlarını açıklamaya yönelik alternatif kuramsal yaklaşımlar geliştirilebilir. Yöntem kapsamında, kavramsal olarak benzer vakalar, etkileşimler ve eylemler gruplandırılarak, kategorilerle ilgili kodlama yapılmakta ve kategoriler birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Veri analizi sürecinde benzer vakaların tespiti kadar

olguların konuyla ilgili diğer vaka ve olgularla karşılaştırılması da önemlidir. Bu karşılaştırmalar sonucu tespit edilen temalar birbiriyle ilişkilendirilerek araştırma konusuyla ilgili yeni bir kuramsal çerçeve geliştirilebilmektedir.

Makale kapsamında kırdaki yaşlılık ve afet olgusu çekirdek kategorisi, afet planlama ve yaşlı afetzedelerin gündelik etkileşimleri alt kategorileriyle ilişkilendirilerek kırdaki yaşlı afetzedelerin deneyimlerine ilişkin yeni bir kuramsal yaklaşım geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bireylerin afet sonrası gündelik etkileşimleri ve afet yönetim stratejisine bağlı olarak kırdaki yaşlılık ve afet olgusu anlam kazanmaktadır. Kahramanmaraş depremi ve kırdaki yaşlılık olgusunu kendi sosyal bağlamında değerlendiren bu makalede örnek vakalar, alan yazın, yaşlıların afet planlamasındaki yeriyle ilgili makro politik belgeler, sivil toplum kuruluşları ve ilgili kamu kurumu raporları üzerinden olguya ilişkin karşılaştırmalar yapılarak önemli kategoriler ve temalar belirlenmiş ve kırdaki yaşlıların afet sonrası gündelik deneyimlerini yorumlamaya yönelik yeni bir yaklaşım önerilmiştir. Kırdaki yaşlı afetzedelerin gündelik etkileşimleri ve farklı aktörler arası güç ilişkileri, mekânsal hafızaları, kültürel değerleri ve değişen toplumsal rolleri tespit edilen önemli temalardır. Bu temalara referansla bireylerin gündelik etkileşimleri sonucu ortaya çıkan afet olgusunun yerel anlamları açıklanmaya yönelik alternatif kuramsal bir yaklaşım kullanmanın önemi gösterilmiştir.

Bulgular

Deprem, Dirençlilik ve Gündelik Hayat

Pozitivist bir yaklaşımla toplumu bireye dışsal, objektif olarak gözlemlenebilen bir nesne olarak ele alan makro sosyolojik yapısalcı yaklaşımlara karşı, toplumun bireylerin gündelik hayattaki etkileşimleri sonucu nasıl inşa edildiğini inceleyen mikro sosyolojik yaklaşım kullanılmaktadır. Harold Garfinkel *Etnometodolojide Araştırmalar* eserinde Emile Durkheim'ın bireyi pasifize eden ve etkileşimlerden bağımsız toplumsal olguların analizine odaklanan makro sosyolojik yaklaşımına karşı, gündelik hayatın işleyişinde toplumsal yapının nasıl kurulduğunun incelenmesine yönelik çağrısını dile getirmiştir: “Durkheim’ın sosyolojisinin temel ilkesinin toplumsal olguların nesnel gerçekliği olduğu fikrine ilişkin belirli yorumlarda vurgulananın aksine, bu kitaptaki yazılarda toplumsal olguların nesnel gerçekliği olarak gündelik hayatın müşterek etkinliklerinin süregelen icrası alınır” (Garfinkel, 2014, s. 7). Dolayısıyla anlaşılması gereken, gündelik hayatın işleyişinde bireylerin toplumu nasıl yorumladığı ve eylemleriyle toplumu nasıl kurduğudur.

Garfinkel gündelik hayattaki etkileşimlerde toplumsal gerçekliğin nasıl inşa edildiğini incelerken “bağlama gönderimlilik” ve “faillik” kavramlarına dikkat çekmiştir (2014, s. 220, 214). Bireyin algı, tutum ve davranışlarını yorumlarken genel

geçer, tek sesli ve indirgemeci yorumlar sunan makro yaklaşımların yerine, bireyin eylemleri ve algılarını toplumsal bağlam içinde değerlendiren ve gündelik hayatı merkeze alan yaklaşımlar tercih edilmelidir. Bu yaklaşımlarda, bireyler toplumsal beklentilerin, normların ve kuralların pasif taşıyıcıları değil, etkileşimleriyle toplumsal gerçekliği üreten, yeniden üreten ve müzakere eden aktif öznelerdir. Bireylerin eylemlerini koşullayan, yön veren, etkileşime girmelerini sağlayan “toplumsal olarak benimsenmiş bilgiler” vardır (Garfinkel, 2014, s. 219). Bireyler bu bilgileri kullanarak belirli bağlamlarda etkileşime girerler. Ancak birey sadece bu bilgiyi içselleştirip, ona göre hareket etmez. Bu bilgiye kendisiyle ve toplumla ilgili bakış açısını katarak eylemde bulunur.

Garfinkel, gündelik hayatın somut olarak incelenmesi için gündelik rutinlere ve düzenliliklere odaklanılması gerektiğini savunur. Birey gündelik rutin eylemlerinde belirli varsayımlarla hareket eder ve bu varsayımların toplumdaki diğer bireyler tarafından da paylaşıldığını düşünür. Dolayısıyla geçmiş deneyimleri, bilgi birikimi birey için rehber işlevi görür. Günlük rutin eylemlerine yön veren varsayımları, “arka plan beklentilerini” sorgulamaz. Garfinkel’in deyimiyle “toplum üyesi arka plan beklentilerini bir ‘yorumlama şeması’ olarak kullanır. Kişi bu yorumlama şemaları sayesinde somut görüşleri bilinen durumların tezahürleri olarak tanıyabilir ve anlaşılır kılabilir” (2014, s. 61).

Etnometodoloji bireylerin eylemlerini nasıl açıkladıklarına odaklanırken toplumdaki güç ilişkilerinin ve tabakalaşmanın bireyin eylemlerini nasıl etkilediğini göstermemektedir (Binici ve Tatlıcan, 2020, s. 230). Oysa bireyin kendi dünyası hakkındaki anlamlandırmaları güç ve iktidar ilişkileri tarafından şekillenir ve bireyler bu anlamlandırmaları gündelik hayatlarında uyguladıkları taktiklerle dönüştürebilirler. Bireyin kendi durumunu nasıl tanımladığı ortak bilgi stoğundaki kabul ve varsayımlarla, tipleştirmeyle örtüşmek zorunda değildir. Bireyler dünyalarını diğer toplumsal gruplar tarafından kendilerine yönelik yapılan ötekileştirme, tipleştirmelere göre inşa etmek zorunda değildirler ve doğru kabul edilen, aktarılmış bilgileri değiştirme, sorgulama gücüne sahiptirler. Sonuç olarak birey, karşılaştığı sorunları çözmek için kendisine sunulan bilgileri uygulayabilir veya sorgulayabilir.

Michel de Certeau, gündelik hayatta bireylerin farklı direniş taktikleri ile işleyişi nasıl bozduklarını inceler. De Certeau, “gündelik hayatın ayrıntılarına eklemlenen çok sayıda taktığın, işleyişin yönünü saptırdığını belirtmiş, gözetim olsa da dümen, hile, kurnazlık ve dağılık yaratıcılıkların gizli biçimlerine ve bununla örtülü anti-disiplin ağına vurgu yapmıştır” (Başak Ergin, 2020, s. 344). Dolayısıyla gündelik hayat tahakküm ilişkilerinden bağımsız değildir. Birey yaratıcı eylemleriyle egemen kültür kodlarına, iktidara karşı çıkabilir. İktidar belirli bir mekânda alanda strateji uygular ve gündelik hayatın her yerine sızan iktidar mekân üzerinde panoptik bir hakimiyet

kurmayı amaçlar (Başak Ergin, 2020, s. 346). Taktik ise “zayıfın sanatıdır” ve iktidar tarafından tanımlanmış mekânı kullanmadır (De Certeau, 2009, s. 116). Madun gruplar ötekinin tanımlandığı alanda kendi oyunlarını kurarlar ve taktiklerini geliştirirler. De Certeau, tek tip düzenleme ve kurallarla kentin planlandığı strateji karşısında kentin gündelik kent karşılaşmalarında nasıl kurulduğuna ve insanların bu kuralları nasıl kullandıklarına dikkat çeker. Kent stratejisinde, bireylerin etkileşimleriyle kentsel mekânı nasıl kurdukları önemli değildir. “Kente yukarıdan bakmak, bir voyeur-gözetleyici olmak ve kenti yürüyerek deneyimlemek arasında fark vardır” (Başak Ergin, 2020, s. 349). Kentin kullanım biçimlerini anlamak için kentin sokaklarında dolaşmak ve bireyin taktikleriyle mekânı nasıl kurduğunu anlamak gerekir. Birey tikel deneyimleriyle, “speech act (konuşma tarzı)” belirler ve böylelikle kent planlamasını dönüştürür (De Certeau, 2009, s.193-195).

Bu kuramsal çerçeveden yola çıkarak Şubat 2023 tarihli 11 ili etkileyen depremde etkilenen yaşlıların afet yönetim stratejisindeki yeri ve deneyimleri konusunda iki önemli çıkarım yapılabilir. Birincisi yukarıda detaylı şekilde değerlendirildiği gibi afet yönetiminin parçası olarak yaşlı afetzedelerin kırılgan ve bağımlı bireyler olarak temsili afetle mücadele yöntemlerinin meşrulaştırılmasını sağlar. Hükümetin ve sivil toplum kuruluşlarının bize aktardığı temsil üzerinden yaşlı afetzede bilinmektedir. Yaşlı afetzedelerle ilgili tiplendirme üzerinden yaşlıların afet sonrası kırılganlığına dair ortak algı yaratılıp bunun üzerinden hizmet sunulur, iletişime ve etkileşime girilir. Yaşlıların afet deneyimlerine anlam yüklenir, düşünme biçimleri sınıflandırılır, ihtiyaçları belirlenir ve hizmetler sunulur. Sunulan hizmetler kentteki çadır kentte yaşayan yaşlıların temel ihtiyaçlarını karşılamaya ve onlara psikososyal destek sunmaya yöneliktir. Afet planlamada kırdaki yaşlıların farklılaşan ihtiyaç ve talepleri temsil edilmemektedir. Yaşlılarla deprem sonrası bağımlı, bakıma muhtaç algı şeması üzerinden etkileşime girilir ve iyileştirici hizmetler bu şemaya göre tasarlanır.

Ancak bu makale, kırdaki yaşlıların öznel afet deneyimlerine ve gündelik hayatlarına odaklanarak yukarı temsilden farklı, afet sonrası dirençliliği yüksek yaşlıların varlığına dikkat çekmektedir. Afet anında birey yaşam dünyasında sorgulamadığı, tüm etkileşimlerini etkileyen bilgi stoğunu yeniden değerlendirerek mevcut sorunlara baş etmeye yönelik yeni taktikler geliştirir. Yaşlıların ötekiyle ilişkilerine rehberlik eden bu stok deprem sonrası etkileşimlerde de kullanılmaya devam edebilir veya bu bilgi stoğunu dönüştürecek taktikler geliştirebilir. Yaşlı afetzedelerin afet öncesi toplumsal konumları, ekonomik, kültürel ve sosyal sermayeleri, içselleştirdikleri değerler, toplumsal cinsiyetleri, göçmenlik durumları vs. afet sonrası gündelik hayatlarında uygulayacakları taktiklerin dayanağını oluşturur. Kırdaki afet bağlamında yaşlıların direnç yapısına baktığımızda kırılgan yaşlı tipolojisinin aksine geçmiş afet deneyimlerinden, bilgi ve becerilerinden, kırdaki kültürel değerler ve yaşlılık algısından ve yeni toplumsal rollerden yola çıkarak afetin etkilerini azaltmaya yönelik taktikler

geliştirme potansiyelleri olduğunu görüyoruz. Bu anlamda kırdaki yaşayan afetzedeler yaşlıların sıradan görülen gündelik hayatlarında geliştirdikleri direniş taktiklerini irdelemek önemlidir.

Gündelik Hayatta Kırdaki Yaşlıların Afetle Mücadele Taktikleri

Kırdaki Toplumsal Yapı, Güç İlişkileri ve Afet Yönetim Sürecindeki Gündelik Etkileşimler

Farklı bağlamlarda afet deneyimlerine odaklanan antropoloji çalışmaları, afetleri toplumsal bağlamı gözetmeden yönetmeye çalışan planlamacı yaklaşımı eleştirmek için önemli kavramsal araçlar sunmaktadır. Yaşlılar, engelliler, kadınlar gibi aktörlerin uzmanlık ve bilgileri afet sonrası yerel düzeyde afetlerin etkilerini yönetmek için çok önemlidir. Onların “yaratıcı, küçük ölçekli” ve “yerel bilgilerine dayanan” stratejileri afet planlamasının merkezinde olmalıdır (Fjord ve Manderson, 2009, s. 70) Afet yönetiminde mikro etkileşimlerin önemini vurgulayan bu tür yaklaşım, “afetleri bireysel ilişki ağlarının çöküşüyle” bağdaştıran egemen anlayışa karşı çıkmaktadır (Cardullo ve Russo, 2015, s. 5). Afet sonrası toplumsal inşa süreci farklı aktörler arasındaki güç ilişkilerini ve yerel sosyopolitik ve kültürel bağlamı gözetenek değerlendirilmelidir. Afet yönetimi değerlendirilirken, iyileştirme ve müdahale süreçlerini yöneten kurum ve kuruluşlarla, yeniden inşanın gerçekleştiği bağlamda bireyler arası ekonomik, sosyal ve politik etkileşimler hesaba katılmalıdır. Yaşlı ve engelli bireylerin fiziksel ve bilişsel yetersizlikleri nedeniyle sunulan hizmetlere erişemeyişini “doğal” ve “özgün” gösteren yaklaşım, mikro düzeydeki yapısal eşitsizlikleri ve müzakere ve mücadeleleri göz ardı etmektedir (Fjord ve Manderson, 2009, s. 65).

Kahramanmaraş depremi sonrası yardım çalışmalarında yer alan sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve köy muhtarlarının yaşlılarla gündelik etkileşimlerine baktığımızda yaşlı mültecilerin ve kırdaki yaşayan afetzedelerin gıda ve sağlık hizmetlerine erişimde daha fazla ayrımcılıkla karşılaştıklarını görüyoruz. Bağımlı, bakıma muhtaç yaşlı tipolojisinden yola çıkılarak tasarlanan müdahale ve iyileştirme hizmetleri planlanırken ve sunulurken kentlerdeki çadırkentlerde yaşayan yaşlıların barınak, tuvalet, su, erzak, ilaç ve tıbbi cihazlara erişimi kolaylaştırılırken, kırdaki yaşlıların ve mülteci yaşlıların özgün talep ve ihtiyaçları ikinci plana atılmıştır. Afetin kırdaki yaşlılar ve mülteciler üzerindeki etkileri ve artan kırılganlık düzeyleri afet öncesi toplumsal tabakalaşma ve eşitsizliklerin yeniden üretimiyle sonuçlanmıştır. Ötekileştirilen yaşlı gruplarıyla etkileşimlere rehberlik eden arka plandaki önyargılar ve algılama biçimleri, kırdaki yaşlıların yardımlara erişimini olumsuz etkilemiştir.

Depremden etkilenen 11 ilin toplam nüfusu 2022 yılı sonunda 14.013.196 kişidir ve %3,3’ü (459.913 kişi) belde ve köylerde yaşamaktadır. Ancak bu oran yedi

büyükşehrin kırsal mahallesinde yaşayanları göstermektedir. Bu yüzden kırdaki afetzede oranının çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. 11 ilde geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı 1.738.035'tir ve %3'ünü 65 yaş üzeri yaşlılar oluşturmaktadır. Depremden etkilenen illerde yaşlı nüfus 1.032.972 kişidir (SBB, 2023, s. 9).

Uluslararası Af Örgütü tarafından Kahramanmaraş merkezli depremi ardından 23 Şubat 2023 tarihinde yayımlanan değerlendirme raporunda afet yönetim sürecinde yaşlı mültecilerin diğer yaşlılara kıyasla daha fazla ayrımcı muamele ile karşılaştıkları ifade edilmiştir. “Suriyeli mültecilerin, depremden hayatta kalan Türk vatandaşlarına yer açmak için çadır kentlerden çıkartıldığı” tespit edilmiştir (Uluslararası Af Örgütü, 2023). Bir sivil toplum kuruluşu tarafından hazırlanan raporda da Adıyaman Besni Sosyal Hizmetler Müdürlüğü’nün Besni’de 1000 mülteci depremzede ile “dil farklılığı nedeniyle” iletişim kurulamadığı ve mültecilerin ASHB’nin çadır ve konteynerde kalan Türk depremzedelere sunulan anksiyete ölçme ve psikiyatrik yardım almaya yönelik psiko-sosyal desteklerden yararlanamadıkları tespit edilmiştir (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023a). Dolayısıyla deprem öncesi ötekileştirilen ve nefret suçuna maruz kalan, toplumsal güvenliğe tehdit olarak algılanan Suriyeli mülteciler, afet yönetiminin de dışında bırakılan gruplar arasındadır. Halkların Demokratik Partisi deprem bölgesinden 1512 muhtarla yaptığı görüşmeler sonucunda da özellikle Hatay Samandağ’da mülteci afetzedelere karşı ayrımcı muameleler yapıldığını tespit etmiştir (HDP, 2023).

Kırda yaşayan afetzedeler ve kırdaki yaşlılar da yardımların dağıtım süreçlerinde dışlanan gruplar arasında yer almışlardır. Kırsal mekandaki güç ve iktidar ilişkilerinin köy muhtarlarının kırdaki yaşlı afetzedelerle olan etkileşimlerini doğrudan etkilediğini görüyoruz. Örneğin, yaşlı nüfusun yüksek olduğu Gaziantep Şehitkamil ilçesine bağlı Atalar köyünün sakinleri yerel gazeteye verdikleri röportajlarda köy muhtarının kendileriyle ilgilenmediklerini, gelen sınırlı yardımın belirli kişilere dağıtıldığını ve siyasi parti temsilcileri ve derneklerin “birkaç eşya dağıtıp bol bol resim çektirip” gittiklerini ifade etmişlerdir (Kocaman, 2023). 65+ Yaşlı Hakları Derneği deprem bölgesine yaptığı saha ziyaretlerini özetlediği raporda da benzer bir noktaya işaret etmiştir. Karaçay Bucağı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği yönetim kurulu başkanı ile yapılan görüşmede, seracılık ve fidancılık yapan depremzedelerin köylerde yardımlara eşit şekilde erişemedikleri vurgulanmıştır (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023b). Benzer şekilde Hatay Samandağ’da fidan ve turuncgil yetiştiricilerine AFAD tarafından temin edilen sınırlı sayıdaki çadırın muhtar tarafından adil şekilde dağıtılmadığı anlatılmıştır (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023b).

65+ Yaşlı Hakları Derneği, Turket Mozaik Foundation iş birliğiyle, Sivil Toplum İçin Destek Vakfı’nın Kahramanmaraş Depremi Küçük Destek Fonu’ndan alınan mali

destekle aralarında gerontolog, psikiyatri hemşiresi, akademisyen, gazeteci, sosyolog ve hemşirelerin olduğu ekiple deprem bölgesinde yaşlıların ihtiyaçlarını tespit etmek, yerel iş birliklerini güçlendirmek ve yardımları ulaştırmak amacıyla üç saha ziyareti düzenlemiş ve bulgularını raporlaştırmıştır. Bu raporlarda sivil toplum kuruluşunun yaşlıların afet sonrası kırılğanlıklarını azaltma amacıyla sahra tuvaletlerinin çadırkentlerde kurulması için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla sahadaki etkileşimleri yaşlıların afet yönetim ve planlamasındaki yerini sorgulamak için önemli veriler sunmaktadır.

ASHB ve vakıflar kurulan çadırkentlere ve konteynerlere evleri yıkılmış veya ağır hasarlı olan yaşlıların yerleştirilmesine öncelik vermiş ancak girişi yüksek tuvaletler, banyolar yaşlılara uygun şekilde tasarlanmamış ve psiko-sosyal destekler yaşlılardan çok çocuklara ve kadınlara sunulmuştur (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023b; 2023a). Yaşlıları tektipleştiren, bağımlı ve bakıma muhtaç bireyler olarak gören bir yaklaşımdan hareketle, ilgili bakanlıklar Gaziantep, Hatay, Adıyaman, Kahramanmaraş'ta yaşlıları nesneleştirerek çadırkentlere öncelik tanımışlar ancak yaşlıların temel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük dönüştürücü, kapsayıcı ve eşitlikçi hizmetler sunmamışlardır.

Ayrıca bu konteynerler ve çadırkentler kurulurken genellikle kırsal mekânda değil kent merkezlerinde kurulmuştur. Adıyaman Besni Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü'ne yapılan ziyarette Besni'de 15 köy depremden etkilendiği halde, çadırkent kurulmadığı ifade edilmiştir (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023a). Kahramanmaraş Pazarcık ASHB İlçe Müdürlüğü Mart 2023 sonu itibarıyla depremden etkilenen iller arasında sadece Pazarcık'ta köylere konteyner kurulduğunu vurgulamıştır. Yaşlı nüfusun fazla olduğu, 9000 kişinin barındığı 13 çadırkentte, 48 kişilik psiko-sosyal destek ekibinin yaşlılara çadırlarda destek sunmakta olduğu tespit edilmiştir (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023a).

Dernek, ASHB engelli ve yaşlı hizmetleri genel müdürlüğü, il müdürlüğü, sosyal hizmet merkez müdürlüğü, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki koordinasyonsuzluğun, çadırkentlerde yaşlıların gündelik hayatlarını kolaylaştıracak önemli bir afet müdahale stratejisi olan tuvalet ve banyoların kurulması önünde engel teşkil etmesini şöyle açıklamıştır: “Derneğimizin temin ettiği WC-Duş ünitelerinin nereye yerleştirileceği konusunda çeşitli birimler arasında görüş ayrılığı olmakta, bazı kararlar sahadaki durumla uyumsuz kalmaktadır. Sonuçta, Derneğimizin tek tek çadır kentlere kadar nakliyesini üstlendiği WC-Duş ünitelerinin bazı yerlerde âtıl durumda kaldığını üzülmeye gördük” (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023a). Dernek ve ilgili kamu kurumları arasındaki iletişimsizlik ve koordinasyon eksikliği afetin yaşlılar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltacak dönüştürücü faaliyetlerin yürütülmesini engellemiştir.

Dolayısıyla deprem sonrası farklı aktörler arası mikro etkileşimleri incelediğimizde afet sonrası yardımların tasarlanması ve dağıtımı süreçlerinde kırdaki yaşlıların ve mültecilerin ötekileştirildiklerini söyleyebiliriz. Muhtarların ve ilgili kamu kurum ve

kuruluşlarının kırdaki yaşlılar ve mültecilerle ilgili önyargıları, bu gruplarla olan ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Hangi afetzedenin, afet sonrası müdahale ve iyileştirme süreçlerine dahil edileceği toplumsal yapıdan ve güç ilişkilerinden bağımsız değildir. Yaşlıların bağımlı ve bakıma muhtaç olduğu öngörüsünden yola çıkılarak kentlerde kurulan çadırlara yaşlılar yerleştirilmiş ancak sonrasında gıdaya, uygun barınma koşullarına, ilaca erişim ve tuvalet ve banyo ihtiyaçlarını karşılama konularında yaşlıların ayrımcılığa uğramaya devam ettikleri tespit edilmiştir.

Kırda Yaşlı Afetzedelerin Mekânsal Hafızaları ve Dirençlilik

Kırda yaşayan afetzedelerin yaşadıkları mekânı terk etmek istemedikleri ve çadırkentlere taşınmak istemediklerine dair bulgular vardır. 65+ Yaşlı Hakları Derneği tarımsal üretimin yaygın olduğu Nurdağı ve Islahiye ilçelerinde yaşlıların topraklarını bırakıp çadırkentlere taşınmak istemediklerini tespit etmiştir: “Bölgedeki yaşlıların aktif bir yaşam tarzını benimsediği ve tarım faaliyetlerini sürdürdüğü vurgulanmıştır. Bu nedenle yaşlıların evlerinin önüne konteyner istediği bildirilmiştir” (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023b). Aynı dernek hazırladığı raporda fidan ve turuncgil yetiştiriciliğinin yaygın olduğu Hatay Samandağ’da kırsaldaki depremzedelerin fidanlarını sulamak ve tarım faaliyetlerine devam etmek için yaşadıkları mekânı terk etmek istemediklerini belirtmiştir (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023a). Bu yüzden afetzedeler seralarında kendilerine kurdukları yaşam alanlarında gündelik hayatlarını sürdürmektedirler. Organik tarım çiftliği olan Teofarm’ın yetkilisi de dernek yetkililerine insanların hayvanlarını ve tarım arazilerini terk etmek istemediklerini belirtmiştir (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023b). Temel geçim kaynağı hayvancılık olan Kahramanmaraş Pazarcık Söğütlü köyünde de yaşlıların kırsal mekânı terk etmek istemeyişlerini köylüler, “ne olursa olsun yaşlılar köyü terk etmek istemiyor” sözleriyle dile getirmişlerdir (Büyüktanır ve Özgenç, 2023).

Kırdaki yaşlıların afet sonrası trajedi ve kayıpların yaşandığı mekânı terk etmek istemeyişini yorumlamak için afet antropolojisi alanında yapılan çalışmalar önemli açılımlar sunmaktadır. İran Miyaneh’te gerçekleşen deprem sonrası köylerinden tahliye edilerek çadırlara nakledilen 60-81 yaş arası yaşlılar yardımların dağıtımında gençlere ve Tahranlı’lara öncelik verildiğini ve yardım dağıtımında yaşlıların fiziksel koşullarının gözlemlenmesi için görevlilere ulaşmakta zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. (Abbasian ve ark., 2023, s. 4). Ayrıca çadırların kurulduğu yer köydeki yaşam alanlarına çok uzak olduğu için bahçeleri ile ilgilenemediklerini ve hayvanlarını besleyemediklerini ifade etmişlerdir (Abbasian ve ark., 2023, s. 3).

Antropolojik yaklaşımlarda unutmama ve hatırlama toplumsal olarak inşa edilmiş bir süreç olarak değerlendirilmektedir. “Mekânla hafıza arasında karşılıklı kurucu ilişki varsa, söylemsel ve fiziksel düzeyde yeniden inşa edilen mekânda değişen gündelik

hayat, toplumsal hayatın küçük ayrıntılarına ilişkin ne hatırlandığını da dönüştürür” (Soas, 2020, s. 788). Afetlerin toplumda pek çok farklı hatırlanma ve unutulma biçimleri vardır. Dolayısıyla bireylerin yaşadıkları mekâna aidiyetleriyle ilgili kurdukları bellekleri, gündelik hayatlarında afet yönetimine direnilen eylemlere geçmelerini sağlayabilir. Yıkılan binaların ve şehirlerin devlet güdümlü kalkınma ve kentsel planlama projeleriyle yeniden inşa süreciyle ilgili Veena Das’ın gündelik hayat kavramsallaştırmasına göre, olağan (the ordinary) ile afetleri de içeren olağanüstü olaylar (the eventful) birbirinden ayrık değildir. Gündelik hayatın parçası haline gelen şiddet, yıkım ve yas içerisinde bireyler gündelik hayatlarını sürmeyi öğrenirler. Bilinmezlik ve değişim gündelik hayatta yeniden inşa edilir (Das, 2007, s. 7). Gündelik hayatta geliştirilen stratejilerden biri deprem anını ve öncesini hatırlamaya dönük inşa edilen hafıza peyzajıdır. Örneğin, 2001 yılında Batı Hindistan’da Anjar kasabasında bazı afetzedeler yıkıntıların arasında hayatlarına devam etmişlerdir. Yapılan etnografik araştırmada, bir afetzedenin deprem sırasında afetten bir gün öncesinde kırılan mavi kalemliğin parçalarını tekrar yapıştırma umudu ile hayata tutunduğu tespit edilmiştir. Afettede, inşa ettiği hafıza sayesinde olağanüstü bir olay olan afete direnebilmiştir (Soas, 2020, s. 791). 2010 yılında ise aynı katılımcı afeti farklı şekilde tanımlamıştır. Aynı mekânla ilişkili oluşturulan yeni hafızada, devletin modernleşmeci kalkınma planları kapsamında yeniden inşa edilen mekâna dönen afetzedeler depremi, iktidar partisindeki değişim ve sonrasındaki ulusal ilerleme, kalkınma döneminin başlangıcı olarak hatırlamaya başlamışlardır (Soas, 2020, s. 799).

Afetlerin nasıl hatırlandığı, afetlerle ilgili oluşturulan hikayeler tarihsel ve toplumsal bağlamı içinde değerlendirilmelidir. Yerel bilgi ve hafızanın “çok katmanlı tanımlamasının” (“thick description”) yapılması gerekir (Das, 2007, s. 15). Bağlamsal değerlendirmeler, afet sonrasında ne yapılacağına dair bilgi tekeli elinde bulunduran ve kırılganlık azaltmaya yönelik tepeden inme programlara alternatif olarak, bireylerin gündelik hayatlarında afet öncesi, sırası ve sonrasında ilişkin oluşturdukları hafıza üzerinden kendi afettede kimliklerini nasıl oluşturduklarını, gündelik hayatlarında afetle ilgili hafızaları üzerinden mekânın ve rutinin yeniden inşasına ilişkin nasıl umut beslediklerini anlamamızı sağlayacaktır. Kırdaki yaşlıların afet sonrası mekânda yıkımın içinde yeniden inşa ettikleri gündelik hayatlarındaki ayrıntılarla, yıkım arasında yaşamaya ısrar ederek, köylerini, hayvanlarını, tarlalarını terk etmeyerek, mekânla ilgili yerel, alternatif bir bellek oluşturarak iktidarın afet yönetim ve planlamasına karşı direniş göstermektedirler. Köylerini terk edip çadırlara taşınmayı reddeden, hayvanlarını, tarım alanlarını terk etmeyen ve aşağıda açıklandığı gibi farklı illerdeki bakımevlerine taşınmayı kabul etmeyen yaşlılar, yıkım ortasında kurdukları mekânsal hafıza üzerinden depremin etkilerine karşı bireysel dirençlilik göstermişlerdir.

Kırda Yaşlı Afetzedelik, Kültürel Değerler, Yeni Roller ve Dirençlilik

Afetlere kırdaki yaşlıların nasıl tepki gösterdiklerini, özgün ihtiyaç, eşsiz deneyim ve dirençlilik mekanizmalarını ve afet yönetimindeki aktif rollerini inceleyen sınırlı sayıda çalışma vardır. Oysa yaşa bağlı hayat deneyimleri onları bu süreçte önemli aktörlere dönüştürmektedir (Zhu ve Sun, 2017, s. 331). Bu çalışmalar yaşlıların afet sonrası dönemde gündelik hayatta geliştirdikleri taktikleri ve dirençlilikleri yorumlamak için önemlidir. 2012 yılında İran’da meydana gelen deprem sonrası aralarında çiftçilerinde olduğu 18 yaşlı depremzede ile yapılan görüşmelerde yaşlıların uzmanlığı ve bilgi birikimi ile arama-kurtarma çalışmalarında aktif rol oynadıkları, ekipleri yönlendirdikleri ve bunun sonucunda kendilerine güvenlerinin arttığı ve daha değerli hissettikleri bulunmuştur (Khankeh ve ark., 2020, s. 13). Dolayısıyla tüm yaşlıların fiziksel ve ruhsal sağlığının deprem sonrasında kötüleştiği söylenemez.

2012 İran depremi sonrası yaşlı afetzedelerle yürütülen bir başka etnografik araştırmanın bulguları yaşlı afetzedelerin geçici veya daimî yeni toplumsal roller üstlenebildiklerini göstermektedir. Hayatta kalanları sakinleştirerek ve geçmiş afetlerle ilgili deneyim ve bilgi birikiminden yola çıkarak ve psikolojik destek sunarak topluma yeniden inşa sürecinde rehberlik edebilirler (Ahmadi ve ark., 2018, s. 192). Yaşlı afetzedeler duygu ve deneyimlerini paylaşarak da belirsizliği azaltıp kırdaki topluluk ve aidiyet hissini güçlendirebilirler. Yaşlı afetzedeler deprem sonrası aile içinde çocukların bakımını üstlenmek durumunda kalabilirler (Khankeh ve ark., 2020, s. 14). Kırdaki yaşlı afetzedeler aile ve topluluk içerisinde yeni bir rol üstlenerek afet sonrası süreçte aktif şekilde çocukların bakımını yürütebilirler. Ayrıca kırdaki yüksek toplumsal itibar, saygınlık ve statüye sahip yaşlılar, afet sonrası yardımların dağıtım süreçlerinde yaşanan çatışmaları önleme konusunda da aktif rol oynayabilirler. Örneğin, İran’da kırdaki yaşlılarla ilgili olumlu toplumsal algıya bağlı olarak deprem sonrası süreçte topluluk içi adalet sağlama ve çatışmaları önlemede yaşlıların önemli bir işlevi olmuştur (Khankeh ve ark., 2020, s. 14). Kırdaki yaşlı afetzedelerin gündelik hayatlarıyla ilgili bu bulgular, bağımlı, bakıma muhtaç, toplumsal ve ekonomik hayatta hiçbir işlevi olmayan yaşlı algısıyla çelişmektedir. Kırdaki yaşlıların afet sonrası müdahale, iyileştirme ve yeniden inşa süreçlerinde failliklerini gösteren bu örneklerde yaşlıların toplumsal statü ve saygınlıklarının, dolayısıyla toplumsal dirençlilik düzeylerinin yüksek olduğunu görüyoruz.

Kahramanmaraş Pazarcık ASHB İlçe Müdürlüğü ile yapılan görüşmede bölgede yalnız ve kırdaki yaşayan çok fazla sayıda yaşlının olduğu ancak yaşlı afetzedeleri bakımevine gitmek istemedikleri tespit edilmiştir. “Kuruma yerleşme konusunda direnç gösterdikleri için yaşlıların *inatçı* olarak görüldüğü” dile getirilmiştir (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023a). İnatçı yaşlılar bakıma muhtaç olsalar dahi kuruma yerleşmek istememişlerdir. Adıyaman Gölbaşı Sosyal Hizmet Merkez Müdürlüğü çalışanı da yapılan mülakatta bölgedeki yaşlıların kültürel değerlerden dolayı bakımevine

gönderilmediği ve bakımlarının aileleri tarafından üstlenildiği ifade edilmiştir. “Gölbasi’nda kültürel nedenlerle bakım evinin hoş görülmediği, ailelerin yaşlılarına baktığı öğrenilmiştir” (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023a). Bu örnekte geleneksel değerler yüzünden yaşlı bakımının aileler tarafından üstlenilmesi gerektiği savunulmaktadır. Böylelikle Tokat, Gaziantep ve Kahramanmaraş’ta ASHB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri’nin deprem bölgesindeki yaşlıların farklı illerdeki bakım merkezlerine transferine yönelik resmi afet planlamasına karşı çıkmıştır (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023c). Bir başka örnekte ise afet sonrası kentten kıra göç sonucu hane nüfusunu düşürmek için yaşlıların bakımevlerine yerleştirilmesine yönelik talep dile getirilmiştir. Gaziantep’te Şehitkamil’de bağ evine sahip olanlar kırdaki evlerini barınma ihtiyacını karşılamak için kullanınca, haneler kalabalıklaştığı için “evlerin doluluğu” sebebiyle yaşlı ve engellilerin bakımevine taşınması için Gaziantep ASHB il müdürlüğüne talepte bulunulmuştur (65+ Yaşlı Hakları Derneği, 2023b). Dolayısıyla yaşlıların afet deneyimlerinin bağlamaştırılması ve kırdaki yaşlıların toplumsal statüsünün, kültürel değerlerin ve iç göçün bu deneyimleri nasıl etkilediği düşünülmelidir.

Afet bağlamında yaşlılığı toplumsal rol değişimi ile ilişkili biçimde değerlendirirken aile, arkadaş ve komşu ilişkilerini kapsayan sosyal ağlar ve ilişkilerde gözetilmelidir. “Sosyal sermaye afetlerle birlikte bozulan toplumsal düzen karşısında toplumsal kırılğanlıkları azaltan ve toplumsal direnci artıran bir mekanizma olarak işlev görmektedir” (Akçakaya ve Kim, 2020, s. 4). Amasya ve Göynücek ilçesine bağlı köylerden 33 katılımcı ile yapılan araştırmada, kırdaki kadın afetzedelerin erkeklere kıyasa afet sonrası komşuluk ve yardımlaşma ilişkilerinde daha aktif rol aldıkları bulunmuştur (Akçakaya ve Kim, 2020, s. 9). Ayrıca kırdaki dul katılımcıların sosyal ilişki ağlarının daha zayıf olduğu ve afet sonrası kırılğanlıklarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Akçakaya ve Kim, 2020, s. 12). Dolayısıyla yaş, medeni durum ve toplumsal cinsiyet gibi toplumsal konumların afet deneyimleri üzerindeki etkilerinin detaylı şekilde araştırılması gerekmektedir.

Türkiye bağlamında da kırdaki deprem sonrası süreçlerde yaşlıların aktif rollerini inceleyen yeni çalışmaların yapılması elzemdir. Bu çalışmalar devletin afet planlamasında pasifize edilen, nesneleştirilen kırdaki yaşlıların afet yönetim süreçlerine aktif olarak nasıl katıldıklarını anlamamızı sağlayacaktır. Kırdaki yaşlıların arama-kurtarma çalışmalarında, yardımların dağıtım süreçlerinde geçmiş bilgi ve birikimlerine dayalı olarak topluluğa nasıl rehberlik ettikleri, iyileşme süreçlerinde çocuk bakımı, arabuluculuk gibi üstlendikleri yeni roller araştırılmalıdır. Bu araştırmalar, kırdaki yaşlı afetzedelerin aktif özneler olarak afetin etkilerini azaltacak gündelik etkileşimlerini ortaya çıkaracaktır.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye’de afet döngüsü odaklı ve çok paydaşlı afet planlama stratejisine ilişkin makro politik yaklaşımda tüm yaşlı afetzedeler bağımlı, kırılgan ve bakıma muhtaç bireyler olarak temsil edilmektedir. Müdahale ve iyileştirme süreçlerinde sunulan hizmetlerde bu yaşlı tipolojisine dayanmakta ve yaşlıların toplumsal konumlarına, yaşadıkları mekâna, sosyal ve ekonomik sermayelerine bağlı olarak değişen afet deneyimleri, ihtiyaç ve talepleri göz ardı edilmektedir. Bu tipolojiden yola çıkarak sunulan hizmetlerle kent merkezlerindeki çadırkent ve konteynerlerdeki yaşlıların tahliye, barınma, sağlık ve gıda ihtiyaçlarını karşılayarak ve onlara psikolojik destek sunarak dirençliliklerinin artırılması hedeflenmektedir. Şubat 2023 Kahramanmaraş depremi sonrası çadırkentlerdeki tuvalet, banyo, gıdaya erişim, ilaca erişim, psikolojik destek konularında sunulan sınırlı hizmetler de yaş dostu şekilde sunulmamıştır. Ayrıca bu yanlış temsile dayalı afet planlamasında kırdaki yaşlı afetzedelerin özgün ihtiyaç ve taleplerine yer verilmemiştir ve kentteki yaşlılardan farklılaşan dirençlilik düzeyleri göz ardı edilmiştir. Afet öncesi sosyo-ekonomik yapı, toplumdaki güç ve iktidar ilişkileri, yaşlıların afet sonrası toplumun yeniden inşası süreçlerindeki kırılganlık ve dirençlilik düzeylerini belirlemektedir.

Garfinkel’in bağlamsallık ve faillik kavramlarına referansla bireylerin toplumu gündelik etkileşimlerinde nasıl inşa ettiklerine yönelik etnometodolojik yaklaşımıyla ve Michel de Certeau’nun iktidarın stratejisine karşı bireylerin gündelik taktikleriyle stratejiyi dönüştürme potansiyellerine yönelik gündelik hayat sosyolojisi yaklaşımının sentezi afetzedelerin deneyimlerinin karmaşıklığını anlamlandırmamızı ve kapsayıcı bir afet planlaması yapılmasını sağlayacaktır. Öncelikle afet sonrası süreçlerde ilgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve kırdaki yaşlı afetzedeler arası mikro etkileşimlere odaklanmak, bu afetzedelerin yardımların planlanması ve dağıtımı süreçlerinde karşılaştıkları dışlanma ve ayrımcılıkları yorumlamamızı sağlayacak ve afet yönetiminin toplumsal eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini gösterecektir. Örneğin, Kahramanmaraş depremi sonrası muhtarlar, sivil toplum kuruluşları, kırdaki yaşlılar ve ilgili kamu kuruluşları arasındaki mikro etkileşimlere baktığımızda muhtarların tutumu nedeniyle kırdaki yaşlıların gıda ve temel ihtiyaç yardımlarına erişemediklerini, sivil toplum kuruluşu yaş dostu tuvalet kurdurmak istediğinde kamu kurumlarından yeterince destek görmediğini ve kamu kurumlarının yaşlıları kentteki çadırkentlere veya bakımevlerine transfer etmeye çalıştıklarını görüyoruz. Bu afet yönetim stratejisi Garfinkel’in faillik yaklaşımına uygun olarak toplumda herkesin yaşlılarla ilgili ortak bir bilgi stoğu, arka planı olduğu ve afet yönetiminde görevi olan tüm aktörlerin yaşlıları kırılgan ve bağımlı gören aynı yaşlı temsili üzerinden etkileşime girdiği varsayımına dayanmaktadır. Ancak de Certeau’nun belirttiği gibi bu planlama ve gündelik etkileşimler toplumsal tabakalaşma, iktidar ve tahakküm ilişkilerinden bağımsız değildir. Dolayısıyla kırdaki yaşlı afetzedelerin ve yaşlı mültecilerin planlama,

müdahale ve iyileştirme süreçlerinden dışlanmaları tesadüfi değildir ve afet öncesi toplumsal yapıdaki eşitsizliklerin devamlılığı niteliğindedir.

Ancak kırdaki yaşlı afetzedelerin de Certeau'nun ifadesiyle belirli taktikler geliştirerek dirençlilik düzeylerini arttırmaları mümkündür. Antropolojik çalışmalar kırdaki afet bağlamında yaşlıların dirençlilik yapısını yorumlamaya yönelik önemli açılımlar sunmaktadır. Yaş dışında medeni durum, toplumsal cinsiyet, sınıf gibi pek çok toplumsal konum kırdaki afet deneyimlerini, dirençlilik düzeylerini ve taktiklerini etkilemektedir. Bu çalışmalar, tüm yaşlıları kırılgan olarak değerlendiren afet planlamalarına karşı kırdaki kültürel değerlerin, yaşlılığın yüksek toplumsal statüsünün, afetlerle ilgili deneyim ve bilgi birikiminin yaşlıları afet sonrası yeniden inşa süreçlerinde aktif rol alan, dirençliliği yüksek öznel haline getirdiğini ve yaşlıların yeni toplumsal roller üstlendiklerini göstermektedir. Kahramanmaraş depremi sonrasında da kırdaki kültürel değerlere referansla kırdaki yaşlıların bakımevlerine gönderilmediklerini veya kentten kıra göç sonucu kırdaki hane nüfusu artması sonucunda yaşlıların bakımevlerine yönlendirildiklerini görüyoruz. Dolayısıyla afet sonrası değişen sosyal ve ekonomik ilişkilerin, yaşlılıkla ilgili kültürel değerlerin, kırdaki yaşlıların üstlendikleri çocuk bakımı gibi yeni rollerin, bilgi ve deneyimlerinin afet sonrası kırdaki toplumsal aidiyeti sağlama ve çatışmaları önleme konusundaki işlevinin araştırılması gerekmektedir.

Antropoloji çalışmaları afet sonrası oluşturulan alternatif belleğin de afetzedelerin gündelik hayatlarındaki etkileşimlerini belirlediğini ve dirençliliklerini arttırdığını göstermektedir. Yaşlı afetzedelerin deneyimlerini tektipleştiren, fiziksel, ruhsal ve ekonomik kırılganlıklarının arttırdığını ve bu kırılganlıkları sadece yaşlıları çadırkentlere tahliye edip, temel ihtiyaçlarını karşılayarak aşılabileceğini varsayan afet planlamasına karşı Kahramanmaraş depremi sonrası yaşlı afetzedelerin yaşadıkları mekânı terk etmediklerini görüyoruz. Hayvanlarını ve tarım alanlarını terk etmek istemeyen yaşlılar afet öncesi hayatlarına dönecekleri umuduyla bağlamsal bir hafıza oluşturarak yıkım içinde gündelik hayatlarını sürdürmeyi tercih etmişlerdir. Böylelikle yaşadıkları mekânla ve afetle ilgili afet planlamacıların farklı bir anlatı ortaya çıkmaktadır. Kırdaki afetzedelik, hafıza, kimlik oluşumu ve dirençlilik konusunda yeni araştırmalar yürütülmelidir. Yukarıdaki tartışmalar ışığında kırdaki yaşlıların afet sonrası müdahale, iyileştirme ve yeniden inşa süreçlerinde oynadıkları aktif rolleri, gündelik etkileşimlerinde karşılaştıkları ayrımcılıkları, geliştirdikleri taktikleri hesaba katan afet planlaması yapılmalıdır. Afet bağlamında yaşlıların direnç yapısına uygun planlama yapılmadığı takdirde toplumsal eşitsizlikler yeniden üretilecek ve kırılgan yaşlı temsiline göre tasarlanan müdahale planları başarısız olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- 65+ Yaşlı Hakları Derneği. (2023a). *65+ yaşlı hakları derneği saha ziyareti 3–28–30 Mart 2023 Kahramanmaraş–Adıyaman*. <https://yaslihaklaridernegi.org/65-yasli-haklari-dernegi-saha-ziyareti-3-28-30-mart-2023-kahramanmaras-adiyaman/>
- 65+ Yaşlı Hakları Derneği. (2023b). *65+ yaşlı hakları derneği saha ziyareti2 3–5 Mart 2023 Gaziantep – Hatay*. <https://yaslihaklaridernegi.org/65-yasli-haklari-dernegi-saha-ziyareti-2-3-5-mart-2023-gaziantep-hatay/>
- 65+ Yaşlı Hakları Derneği. (2023c). *Saha ziyareti 1 Malatya, Kahramanmaraş, Adıyaman, Elazığ*. <https://yaslihaklaridernegi.org/65-yasli-haklari-dernegi-saha-ziyareti-1-malatya-kahramanmaras-adiyaman-elazig-2/>
- Abbasian, M., Sarbazi, E., Ghojzadeh, M., & Soleimanpour, H. (2023). Challenges of older people experienced after an earthquake disaster situation. *Journal of Research in Medical Sciences*, XX, 1–8.
- AFAD. (2024). Afet terimleri sözlüğü. <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- Ahmadi, S., Khankeh, H., Sahaf, R., Dalvandi, A., Hosseini, S. A., & Alipour, F. (2018). How did older adults respond to challenges after an earthquake? Results from a qualitative study in Iran. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 77, 189–195.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Yaşlı hakları ulusal eylem planı 2023–2025*. ASHB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Akçakaya, E. Y., & Suzuki Kim, M. (2020). Yaşlıların sosyal ağlarının afet riski bağlamında değerlendirilmesi. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 4, 3–16.
- Alkin, R. C. (2021). Afet yönetiminde sivil toplum: İzmir depremi sonrası müdahale ve iyileştirme aşamaları üzerine bir inceleme. *Karadeniz Araştırmaları*, 18(70), 313–334.
- Arslankoç, S., Salduz Doruk, Ç., & Koçak, O. (2024). Deprem bölgesindeki psiko-sosyal hizmetlerin değerlendirmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, 7(1), 108–127.
- Başak Ergin, N. (2020). Sıradan insanların gündelik sanatları: De Certeau ve gündelik hayat. A. Esgin & G. Çeğin (Ed.), *Gündelik hayat sosyolojisi: temalar, sorunsallar ve güzergahlar* içinde (s. 343–371). Phoenix Yayınları.
- Binici, U. & Tatlıcan, Ü. (2020). Harold Garfinkel’in etnometodolojisinde gündelik hayat. A. Esgin & G. Çeğin (Ed.), *Gündelik hayat sosyolojisi: temalar, sorunsallar ve güzergahlar* (s. 213–235). Phoenix Yayınları.

- Büyüktanır, S. & Özgeç, Ö. (2023). Medyascope deprem bölgesinde: Senem Büyüktanır ve Özgeçan Özgeç Söğütü köyü izlenimleri: koordinasyonsuzluğa karşı halkın dayanışması. *Medyascope*, 21 02. <https://medyascope.tv/2023/02/19/medyascope-deprem-bolgesinde-senem-buyuktanir-ve-ozgecan-ozgencin-sogutlu-koyu-izlenimleri-koordinasyonsuzluga-karsi-halkin-dayanismasi/>
- Cardullo, P., & Russo, M. (2015). Earthquake in the city: The people yet to come. *DEMB Working Paper Series*, 63, 1–24.
- Çarıkçı, K., Meral, H., Berkil, S., Çalışır, A., Önal, L. & Arslan, Ö. (2024). Nitel araştırmalarda tematik analiz. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 10 (37), 127-14.
- Das, V. (2007). *Life and words: Violence and the descent into the ordinary*. University of California Press.
- De Certeau, M. (2009). *Gündelik hayatın keşfi 1: Eylem, uygulama ve üretim sanatları* (L. A. Özcan, çev.). Dost Kitapevi.
- Durak, M. (2023). The earthquakes in Turkey and Syria remind us that long-term care residents and older adults are most affected by natural disasters. *Journal of Aging and Long-term Care*, 6(1), 1–12.
- Duruel, M. & Avşar Arık, I. (2023a). Kırılgnlık ve dirençlilik kesişiminde yaşlıların afet deneyimleri: Hatay örneğinde 6 Şubat 2023 depremleri. *Pesa International Journal of Social Studies*, 9(2), 103–120.
- Duruel, M. & Avşar Arık, I. (2023b). Kırılgnlık, yaşlılık ve afet: Hak temelli yaklaşım etrafında bir tartışma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 334–352.
- Fjord, L. & Manderson, L. (2009). Anthropological perspectives on disaster and disability: An introduction. *Human Organization*, 68(1), 64–72.
- Gaillard, J. C. (2022). *The invention of disaster: Power and knowledge in discourses on hazard and vulnerability*. Routledge.
- Garfinkel, H. (2014). *Etnometodolojide araştırmalar* (Ü. Tatlıcan, çev.). Heretik Yayınları.
- Gökalp Yılmaz, G. (2021). Afetlere sosyolojik bakış ve Türkiye’de afet yazınına kuramsal bir yaklaşım. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 194–204.
- HDP. (2023, 15 Şubat). *Deprem bölgesindeki 1512 muhtar ile görüştüğ..* <https://www.hdp.org.tr/tr/deprem-bolgesindeki-1512-muhtar-ile-gorustuk/17159/>
- Hınız, G. & Yavuz, A. (2023). Yansıtıcı tematik analiz: Bir doktora tez çalışması örneği. *Eđitimde Kuram ve Uygulama*, 19(2), 388-408.
- Khankeh, H. R., Ahmadi, S., Sahaf, R., Dalvandi, A., & Hosseini, S. A. (2020). Life changes of the elderly after earthquake: A qualitative study in Iran. *Health in Emergencies and Disasters Quarterly*, 6(1), 9–16.
- Kocaman, S. (2023, 11 Nisan). Atalar köyü KİA’sını arıyor. *Gaziantep Hakimiyet Gazetesi*. <https://www.hakimiyetgazetesi.com/haber/atalar-koyu-kia-sini-ariyor-38563.html>
- Özkan, O. & Uzun, A. (2024). Sivil toplum kuruluşlarının afet yönetimindeki ikametlerini sorgulamak: Balıkesir ili örneği. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(46), 267–312.
- Özmen, B. & Özden, A. T. (2013). Türkiye’nin afet yönetim sistemine ilişkin eleştirel bir değerlendirme. *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49, 1–28.
- Şevik, A. E. (2023). Deprem ve yaşlılık: Psikososyal bir bakış. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 16(1), 49–57.

- Soas, E. S. (2020). Forgetfulness without memory: Reconstruction, landscape and the politics of the everyday in post-earthquake Gujarat, India. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 26, 786–804.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *2023 Kahramanmaraş ve Hatay depremleri raporu*. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>
- Tufan, İ., Koç, O., Özgür, Ö., Demirdağ, F. B., Tiryaki, S., Ulusal, F., Kaleli, I., & Dere, B. (2022). Afetlerde yaşlılara yardım ve destek: Afet gerontolojisi. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 5(1), 14–20.
- Uluslararası Af Örgütü. (2023, 23 Şubat). *Türkiye/Suriye: Şubat depremleri hakkında insan hakları odaklı bir değerlendirme*. <https://www.amnesty.org.tr/icerik/turkiyesuriye-6-subat-depremleri-hakkinda-insan-haklari-odakli-bir-degerlendirme>
- Uyan Semerci, P., Durmuş, G., Talay Turner, Z., Beyazoava, A. & Silahdaroğlu Bekmen, A. (2023). Deprem sonrası sahayı ve gönüllüğü konuşmak. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 519–537.
- Zhu, X. & Sun, B. (2017). Study on earthquake risk reduction from the perspectives of the elderly. *Safety Science*, 91, 326–334.